

TÜRKLERDEKİ SOYKIRIM ALGISININ DİLE YANSIMASI ÜZERİNE

Yard. Doç. Dr. Mahmut SARIKAYA*

ÖZET

Türk budunuğ ölmek "Türk milletini toptan öldürüp yok etmek", **uruğsıratmak** "kökünü kazımak, uruğsuz duruma getirmek", **yokadu barmak** "(Türk milletini) yok etmeğe doğru gitmek", **kanı su gibi akmak, kemikleri dağ gibi yığılıp yatmak** "aşırı kıyım ugramak", **katliam**: "kırgın, kıyım", **bir'e varıncaya kadar kırılmak** "son ferdine kadar kırılmak", **kökünü kesmek** "tamamen yok etmek", **milleti kırmak**: "soykırım yapmak" **Kırgız soyunu bir anda yok etmek** gibi sözler hep Türkçedir. Ayrıca **kırgın, kıyım, soykırım, kökünü kazımak, topluca öldürüp yok etmek** gibi sözler ise günümüz Türkiye Türkçesinde "Genocide" sözünü karşılamak üzere kullanılan ifadelerdir. Türkler, bu sözleri kendilerine uygulanmış "soykırımı ifade etmek için kullanmışlardır.

Türkler tarih sahnesine çıktıkları ilk dönemlerden beri hep soykırımı uğramış, günümüzde de bu çok ciddi gerçeğe yüz yüze yaşamakta ve bu duyguyu, derinden hissetmektedirler. Türk milletinin yaşadığı bu acı deneyimler, onun milli kültür kodlarının oluşmasında temel belirleyicilerden olmuş, destanlarına motif olarak işlenmiş ve dilinde ifadesini bulmuştur. Bu makalede, bu algılamının işaretleri çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Genocide, soykırım, uruğsıratmak, kökünü kesmek

ABSTRACT

Expressions like; **Türk budunuğ ölmek** "To kill and annihilate the Turkish nation in all", **uruğsıratmak** "to kill off, to delete a nation", **yokadu barmak** "to go towards kill off", **kanı su gibi akmak, kemikleri dağ gibi yığılıp yatmak** "to be subject to extreme massacre", **katliam**: "massacre, genocide", **bir'e varıncaya kadar kırılmak** "to be massacred till the last human", **kökünü kesmek** "totally delete a nation", **milleti kırmak**: "genocide of a nation" **Kırgız soyunu bir anda yok etmek** "to destroy the Kyrgyz race in one go" are all in Turkish language. Furthermore, words like; **kırgın, kıyım, soykırım, kökünü kazımak, topluca öldürüp yok etmek** are the words and expressions which are being used to meet the term "Genocide" in contemporary Turkish of Turkey. Turks used these words and expressions to represent the genocides which were implemented to them.

Since their introduction to the history scene, Turks have been subject to much genocide. Even today they face this serious fact and feel it deeply. These hard experiences of Turks have been one of the main determining factors of national cultural codes, so, penetrated in the epics as motifs and found their expressions in the language. In this article the marks of this perception are examined.

Keywords: Genocide, soykırım, uruğsıratmak, massacre / annihilation of a nation

* Ahi Evran Üniv. Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi
Elmek: msarikaya@gazi.edu.tr

Eğer doğuştan getirilenler dışında sonraki deneyimlerle insanın genetiğine işleyen bazı şeyler varsa, Türkler için bu, “soykırım” kavramı ve “soykırımı uğrama duygusu” olmalıdır. Türkler tarih sahnesine çıktıkları ilk dönemlerden beri hep soykırımı uğramış, günümüzde de bu çok ciddi gerçeğe yüz yüze yaşamakta ve bu duyguyu, deyim yerindeyse, iliklerine işlemiş olarak hissetmektedirler. Türk milletinin yaşadığı bu acı deneyimler, onun millî kültür kodlarının oluşmasında temel belirleyici olmuş, destanlarına motif olarak işlenmiş ve dilinde ifadesini bulmuştur. Soykırım kavramını anlatan kelimeler, hiçbir dilde Türkçeden daha önce yer almamıştır. İnsanlık, bu kavramı, birleşmiş milletler çatısı altında 20. yüzyılın ikinci yarısında tanımladı ve adlandırdı; Türkçe ise, yazılı olarak tarih sahnesine çıkarken Türk milletinin yaşadığı acı olaylarla bu kavramları tanımlamış ve adlandırmıştı.

Hun birliğinden ayrılıp milletleşme sürecine giren Türklerin bu süreçte büyük bir var oluş mücadelesi verdikleri biliniyor. Türkler bu zorlu mücadele sırasında yok olma tehlikesiyle karşılaşmış ve bu macerayı, Köktürkler olarak bağımsız devlet kurduklarında destanlarına işlemişlerdir. Bu döneme ait Ergenekon destanında, Türklerin bir küçük çocuk kalıncaya kadar katledildiği motifi işlenmiş olup, aşağıdaki anlatım bunun bir örneğidir:

“Türklerin ilk atası Batı denizi (Hazar denizi)’nin batısında bulunuyordu. (Banarlı 1971: 24). Bunun ulusu Hunların bir bölümü olup Aşine adını taşıyordu. Bu aşine boyu komşu uluslardan biri tarafından yok edildi; **bunlardan ancak bir oğlan kaldı**. On yaşlarındaki bu oğlana acıdılar. Ayak kolunu kesip bir kamuşlukta bıraktılar. Bu çocuğu dişi kurt besledi. Düşman han, çocuğun yaşadığını işitip öldürmek için adamlarını gönderdi. Kurt çocuğu alıp Altay dağlarının ortasına geldi. Her tarafı dağlarla kaplı bir mağarada on çocuk doğurdu. Bu çocuklar evlendiler, her birinden bir boy türedi. Bunlardan biri Aşine boyu idi. Aşine’nin boyu büyüdü. Bir müddet geçtikten sonra Aşine boyu Asen-çe denilen birinin idaresinde bu mağaradan (dağlıktan) çıktı” (İnan 1987: 231).

Görüldüğü gibi, Türkler tarih sahnesine çıkarken son ferdine kadar kırılmayı yaşamış, bunu destanlarına işlemişlerdir.

Türkçe de yazılı olarak tarih sahnesine bu kavramları tanımlamış ve adlandırmış olarak çıkmıştır. Bilge Kağan, Orhun Yazıtları’nda Çinlilerin Türklere soykırım uyguladıklarını defalarca vurgulanmıştır. Bilge Kağan, Türklerin “**kanı su gibi akmak, kemikleri dağ gibi yığılıp yatmak**” (Ergin 1988:81) biçiminde yaşadığı “**yok edilme**” ve “**kökünün kazanması, urugsuzlaştırılması**” tehlikesini ölümsüz taşlara yazdırarak tarihe belge olmak üzere bırakmıştır:

“... budunu tüzsisz üçün, Tabğaç budun tebligın körliginın üçün, inili eçili kiñşürtükün üçün, begli budunlu yonşurtuqın üçün, Türk budun illedük ilin içginu idmiş, qağanladuq qağanun yitürü idmiş. Tabğaç budunqa beglik urı oğlın qul qıltı işilik qız oğlın küñ qıldı. Türk begler Türk atın ıtı, Tabğaçğı begler Tabğaç atın tutıpan Tabğaç qağanqa körmış. Elig yıl işig küçig birmış. İgerü kün toğsıqqa, Bökli qağanqa tegi süleyü birmış. Qurıgaru Temir qapıqqa süleyü birmış. Tabğaç qağanqa ilin törüsün alı birmış.

Türk qara qamağ budun ança timiş: İlig budun ertim, ilim amtı kanı, kimke ilig qazğanur men tir ermiş. Qağanlıq budun ertim, qağanun qanı. Ne qağanqa işig küçig birür men tir ermiş. Ança tip Tabğaç qağanqa yağı bolmuş. Yağı bolup itinü yaratunu umaduq yana içikmiş.

Bunça işig küçüg birtükgerü saqınmatı **Türk budunuğ ölüreyin, uruğsıratayın tir ermiş. Yokadu barır ermiş.** (Ergin 1988: 78).

Bu ibretli sözlerin günümüz Türkçesi şöyledir:

“... milleti ahenksiz olduğu için, Çin milleti hilekâr, ve sahtekâr olduğu için, aldatici olduğu için, küçük kardeş ve büyük kardeşi birbirine düşürdüğü için, bey ve milleti karşılıklı çekiştirdiği için, Türk milleti il yaptığı ilini elden çıkarmış, kağan yaptığı kağanını kaybedi vermiş. Çin milletine beylik erkek evlâdını kul kıldı, hanımlık kız evlâdını cariye kıldı. Türk beyler Türk adını bıraktı. Çinli (Çinci?) beyler Çin adını tutarak, Çin kağanına itaat etmiş. Elli yıl işi gücü vermiş (hizmet etmiş). (Türk beyler) doğuda gün doğusunda Bökli kağana kadar ordu sevk edi vermiş. Batıda Demir Kapı'ya ordu sevk edi vermiş. Çin kağanına ilini, töresini alı vermiş.

Türk halk kitlesi şöyle demiş: İlli millet idim, ilim şimdi hani, kime ili kazanıyorum der imiş. Kağanlı millet idim, kağanım hani, ne kağana işi, gücü veriyorum der imiş. Öyle diyip Çin kağanına düşman olmuş. Düşman olup, kendisini tanzim ve tertip edemediğinden, yine tâbi olmuş.

(Çin Kağanı, Türklerin kendisine) bunca işi, gücü verdiğini düşünmeden (vicdansızca) **Türk milletini öldüreyim, kökünü kurutayım der imiş. Yok etmeye doğru gidiyormuş.** (Ergin 1988: 34-35)

Doğu Türkistan'daki Uygur Türkleri hâlâ Çinlilerin bu korkunç zihniyetinin yok edici kahrı altında inlemektedir.

Türkler ayrı ayrı kollara ayrıldıktan sonra da bu tür katliamlara uğramış, bunu oluşturdukları destan ve edebiyat metinlerine de ayrıca işlemişlerdir.

Cengiz Aytmatov'un Beyaz Gemi adlı romanında anlattığı Maral Ana Efsanesi, Kırgız Türklerinin böyle bir yok edilme tehlikesi

yaşadığını gösteriyor: Efsanede, düşman baskısıyla bütün bir Kırgız boyu kırılır. Bu **kırgından kurtulan bir oğlan ve bir kız** çocuğu öldürülmek üzere yaşlı bir kadına verilir; onları yaşlı kadından alıp büyüten Maral Ana, Kırgızların Buğu soyuna ongun olur. Romanda, Mümin Dede, bu efsaneyi torunu olan “Çocuk”a anlatmış olduğundan Çocuk da yaşadığı olaylara hep bu efsane penceresinden bakmaktadır. Kırgız soyunun yaşadığı katliam romanda şöyle anlatılır:

*O gün Ene-Say'da yaşayan Kırgız boyu yaşlı önderini toprağa veriyordu. Bagatr Külçe uzun yıllar, boya önderlik etmiş, çok akın yapmış, savaşlarda çok baş kesmişti. Soydaşları iki gün büyük yas tutmuş, üçüncü gün onu toprağa vermeğe hazırlanıyordu. ...İşte tam bu anda umulmadık bir şeyle karşılaştılar: Enesaylılar, ne denli birbirlerine düşman olurlarsa olsunlar, önderlerinin cenaze törenlerinde komşularıyla savaşmak töreye uymazdı. Şimdiyse yasa bürünen Kırgız yurdunu kuşatan düşman orduları ansızın saklandıkları yerden çıkmış, her tarafı tutmuşlardı. Öyle ki kimse eyere çıkamadı, silaha davranamadı. Ve görülmemiş bir **kıyım** başladı. Herkesi sıradan öldürüyorlardı. Korkusuz **Kırgız soyunu bir anda yok etmek** için hazırlamışlardı bu hareketi. Gelecekte bu suçu kimse bilmesin diye, kimse öç almaya kalkmasın diye, zaman geçmişin izlerini silip süpürsün diye herkesi ayırım gözetmeden öldürüyorlardı.*

Bu kırgından, ailelerinden habersiz ormana giden iki çocuk (bir oğlan, bir kız) kurtulur. Çocuklar, bilmeden, kendi soyundan gelen herkesi öldüren bu kötü insanların peşinden koşarlar.

“Ve işte çocuklar, korkunç düşmanın arkasından böyle ağlayarak ve bağırarak koşuyorlardı. Ve ancak çocuklar böyle davranabilirdi. Katillerden kaçıp saklanacağına, onlara yetişmeğe çalışabilirdi.” (Aytmatov 1970: 59).

Doksanüç Savaşları'ndan sonra özellikle Balkan Türklüğünün yok edilişi, Yahya Kemal'in deyişiyle “Taşacak kadar Türk dolu şehirler”de Türk varlığına son verilmesi, Üsküp gibi bir Türk şehrinin bir başka ülkenin başkenti olması neyle açıklanabilir? O Üsküp ki Yıldırım Bayezit Han zamanında, İstanbul'un fethinden 60 sene önce fethedilmiş, “çehre ve rühuyla Türk” bir vatan parçasıydı. (Beyatlı 1992: 71-72).

Azerbaycanlı yazar Mevlüt Süleymanlı, Göç adlı romanında, bugünkü Ermenistan, tarihî Revan Hanlığı Türklerinin yok edilmesini, Karakelle soyunun yaşadığı tükeniş macerası çerçevesinden anlatır. Romanda anlatıldığına göre Çarlık Rusyasının yörede uyguladığı politikalar sonucu tükenme noktasına gelen Karakelle soyu, 1917

Ekim İhtilali sayesinde, **son Karakelle çocuğu hastalıklı İmir**'le yeniden yaşama ve varlığını sürdürme imkânına kavuşur. Romanda, Çarlık yönetiminin yörede uyguladığı “nüfus politikası” Lemse Kurtan ve ailesinin devlet desteğiyle (kredi verilerek, silahlı, toplu tüfekli olarak) yöreye getirilmesi ve hakim duruma geçirilmesiyle vurgulanmıştır. Lemse Kurtan hem halkı kendi iş yerlerinde çalışan köleler durumuna getirmiş, hem çıkardığı çatışmalarla onları katletmiş, hem de en seçkin Karakelle erkeklerini sürgüne göndermiştir. Sürgüne gidenler “Dağlar, siz yaşayın, biz gider olduk...” türkülerini söylemektedirler. (Süleymanlı 1990: 147).

Romandaki bu bir tek mısra, buraya bir örneğini aldığımız, Türklüğün bu dağlara, bu topraklara binlerce dizayle söylenmiş hasretinin izdüşümüdür:

İrenge lâleden, teri menevşeden
Al yaşıl geyinen, bezenen dağlar
Ruhlar tezelenir içende suyun
Lezzeti şekerden dad alan dağlar

Bir yanı Kêşeli, bir yanı Deller
Bir yanda çağrışır seg-rağıb eller
Ötmedi bülbüller, açmadı güller
Bülbülü gülüne yad olan dağlar

Köçer İslam olan, dolar Malakan

Tohavêr êlinde yazıldı ferman
Ağlar, ğan-yaş töker Dahar Diligan
Ahır encamında béd olan dağlar

Göç adlı romanın ön sözünde Seyfettin Altaylı o toprakların Türkleri için şunları söylüyor: “1988 Eylülünde Azerbaycan seyahatimizden eşim Fatma ile Anavatanımıza dönerken bir gece bu köyde (Mevlüt Süleymanlı'nın doğduğu ve Ermenistan'da kalmış Çiçe köyünde) kaldık, ordaki bacularımızla, kardeşlerimizle hasret giderdik. Şimdi Kızıl Şafak köyünde Türk yok artık. Ermeniler ağababalarının da yardımıyla nice yıllardır sürdürdükleri baskı ve zulümle, bazan **katliamla Türkleri burdaki yurtlarından yuvalarından çıkarıp attılar ve tamamen boşalttılar**. Koç ve at heykelleriyle **süslü Tekeli, İmirli, Karakelle, Koçkarlı vs. Türk kabilelerine ait mezarlar da yok olacak**, tertiplenen “Kabirüstü” merasimlerinde kimse gelip onları yenilemeyecek, üzerlerinde Yasin-i Şerif okuyamayacaktı. O mübarek kabirler üstünde katil ve vahşi Ermeni çizmeleri dolaşacak, tıpkı Bahçesaray'da, **Deliorman'da, Hisargrad'da, Kırçalı'da olduğu gibi. Yattığı toprağı bile çok görülen Fuzûlî toprağı gibi...**” (Süleymanlı 1990: 6).

Yalnız Çiçe köyü değil tabii, o topraklarda yüzlerce Türk köyüyle beraber yüzyılımızın başında İngilizlerin yaptığı nüfus sayımına göre nüfusunun yüzde seksen beşi Türk olan **Revan şehrimizin Türkleri de yok edilmiş ve bu şehir Ermenilere başkent yapılmıştır.**

Son ferdine kadar katledilmek, Türklerin iliklerine işlemiş, genlerine yazılmış gibidir, dedik. Anadolu ağzlarında söylenen **“bir’e varıncaya kadar kırılmak”** sözü, Kemal Tahir tarafından da etkileyici bir anlatım olarak görülmüş ve eserlerinde bu söz, sık sık kullanılmıştır.

Ermenilerin Türklere uyguladığı katliamlar, bu soykırım gerçeğini son Türk nesillerine ihtar eden olaylardan olmuştur. Rusya’daki 1917 Ekim İhtilaliyle işgal altında bulundurduğu Kuzeydoğu Anadolu ve Kafkasları terk eden Rus ordularının bıraktığı boşluğu Ermeni çeteleri doldurmuş, Azılı Taşnak teröristi Antranik, Erzurum Kale Komutanı olmuş ve Ermeni çeteler 1334-1336 (1918-1920) yılları boyunca bölgede Türk katliamı yapmışlardır. Yüzlerce köyün nüfusu toptan katledilmiş, yakılmış, toplu mezarlara gömülmüştür. Ermeniler, işkence ve öldürme konusunda görülmedik, duyulmadık, akla hayale gelmeyen sadistçe işkence, eziyet ve öldürme yöntemleri geliştirip uygulamışlardır. Bu köylerden tarihî kayıtlara geçen ve hafızalardan silinmeyenler tespit edilerek açılmakta ve bu katliamlar birer birer belgelenmektedir. Kars’ın Subatan ve Kalo, İğdir’in Oba ve Hakmehmet, Erzurum’un Kanlıdere köylerinde bu çalışmalar yapıldı. Kalo Köyü’nde yapılan katliam için, aslen Kalo Köylü olan ve katliam sırasında Kars’ta bulunduğu için ölümden kurtulan Aşık Kahraman’ın “Kalo (Derecik) Köyü Ağdı” çok bilinen bir ağıttır. Şairin bu destanda anlattığı mezalime uğrayanların tamamı kendi aile fertleri, akrabaları ve konu komşularıdır. Bu ibret verici destanın bir yerinde şöyle diyor:

Tanrı Ermeni’ye vermiş fırsatı
Kesti kökümüzü, kırar milleti...
Rüz-ı kıyamete kaldı müddeti
İntikamın günü arşa dayandı

“Kesti kökümüzü, kırar milleti...” sözü, Birleşmiş Milletlerin yeni tanımladığı soykırım ya da “genocide” kavramını karşılıyor mu acaba?...

Ermeniler bu katliamları hiçbir suçu olmayan Azerbaycan Türklerine 1988-1993 yıllarında da yaptılar. Bir milyon Türkü evlerinden, topraklarından, yurtlarından söküp attılar. Yine köyleri,

kasabaları, şehirleri yakıp yıktılar. Yalnız Hocalı kasabasında 5.000 insanı öldürdüler. Canlı çocukların gözlerinin içine yanan sigarayı basarak söndürdüler. Türkün düşmanı düşmanlığında daima gaddar olmuştur. Kıbrıs'ta da, Güneydoğu Anadolu'da da kırk günlük çocuklara kırk iki kurşun vurdular. Herkes bilmezlikten gelse bile, Türklerin unutulması mümkün olmuyor ve bunu hücrelerinde hissederek yaşıyorlar.

Kıpçak Türkleri yok edildi, Altınordu devleti yok edildi, son kalan Kırım Türkleri topluca sürgün edildi; buna rağmen hâlâ "Tatar" deyince batılı insan kılıç hatırlıyor, baş kesen bir insan tipi düşünüyor. Ahıska Türkleri toptan sürgün edildi; Ahıska'da bir tek Türk bile bırakılmadı; buna rağmen Türkler'e katil muamelesi yapılmaya çalışılıyor. Böyle bir yüzsüzlük olabilir mi? Oluyor işte.

Azərbaycan Türkleri bu hayasızca ve insanlık dışı tutum için şöyle demişler:

Ezizim izi kanlı
Tırnağı, dizi kanlı
Ölen biz, kırılan biz
Tuttular bizi kanlı

Bütün bunlar gösteriyor ki "soykırım" kavramını karşılamak üzere Türkçede pek çok ifade kullanılmıştır. Türkler, bu ifade ve ibareleri, kendilerine uygulanmış olan soykırımı karşılamak üzere kullanmışlardır. Bunların çarpıcı ve yaygın örnekleri olarak şu ifadeler dikkat çekmektedir:

Türk budunuğ öldürmek: "Türk milletini toptan öldürüp yok etmek",

uruğsıratmak: "kökünü kazımak, urugsuz duruma getirmek",

yokadu barmak: "(bir milleti) yok etmek, yok etmeğe doğru gitmek",

kanı su gibi akmak, kemikleri dağ gibi yığılıp yatmak: "aşırı kıyıma uğramak",

Kırgız soyunu bir anda yok etmek,

katliam: "kırgın, kıyım",

bir'e varıncaya kadar kırılmak: "son ferdine kadar kırılmak",

kökünü kesmek: "tamamen yok etmek",

milleti kırmak: "soykırım yapmak".

kırgın, kıyım, soykırım, kökünü kazımak, topluca öldürüp yok etmek gibi sözler ise günümüz Türkiye Türkçesinde "Genocide" sözünü karşılamak üzere kullanılan ifadelerdir.

Örneklerde de görüldüğü gibi, Türk milleti bunları yaşamış ve ana dilinde yeri geldikçe ifade etmiş bir millettir.

Kaynakça:

- Cengiz Aytmatov (1970), **Beyaz Gemi**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1970. (Aytmatov 1970).
- Nihad Sâmî Banarlı (1971) **Resimli Türk Edebiyatı Târîhi I**, MEB yay. İstanbul, 1971. (Banarlı 1971).
- Yahya Kemal Beyatlı (1992), **Kendi Gök Kubbemiz**, MEB yay, İstanbul, 1992. (Beyatlı 1992).
- Muharrem Ergin (1988) **Orhun Abideleri**, Boğaziçi yay. İstanbul, 1988. (Ergin 1988).
- Abdülkadir İnan (1987), **Makaleler ve İncelemeler**, 2. baskı, Türk Tarih kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s. 231. (İnan1987).
- Mevlüt Süleymanlı (1990), **Göç**, çev.Arasoğlu (Seyfettin Altaylı), Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1990. (Süleymanlı 1990).